

הגדה של פסח

אם כולו משמע, אבל מעט שפיר דמי, או כל שהוא משמע, ולא מינה ולא מקצתה. וכתב, כי העניו ושפל רוח, על כרחך סובר ד'כל' משמע אפילו כל שהוא, ולכן אינו מתגאה כלל. אבל מי שהוא גבה לב, סובר ד'כל' כולו משמע, אבל בגאווה קצת, מותר להתנהג, עכ"ד.

וּנְמַצָּא לפי זה, דרך מי שהוא עניו ושפל רוח, דעל כרחך סובר ד'כל' משמע אפילו כל שהוא, הוא מצי למילף מכל חלב דאפילו כל שהוא עצירה אסור, ומינה דמדה טובה מרובה, וכל תנועה קלה לשמו יתברך עושה רושם גדול למעלה, וגם אם אינו מתוודה רק על מקצת עוונותיו, תשובתו מתקבלת. אבל לגבי המתגאה דסובר ד'כל' כולו משמע, לא אמרינן הכי.

וּנְקִדִּים עוד מה שכתב בחובות הלבבות (שער חשבון הנפש, פרק ג, החשבון העשרים וארבעה)², כי מי שהוא שפל רוח חוזר תמיד על דברי התורה ודברי החכמים ונוסח התפילה שלמד בקטנותו, ומתבונן בפירושים מחדש, כאילו לא למד מהם עד עתה אף אות אחת, זהכירו שכל מה ששכלו של אדם מתגבר, כן יוכל להוסיף הבנה בהם. אבל המתגאה חושב שכבר השיג בהם את שלימות ההבנה. ועל זה אמר שלמה המלך (קהלת ג, טז) 'החכם עיניו בראשו'. פירוש הוא מתבונן תמיד וחוזר על כל מה שלמד מראשיתו, עכ"ד.

וּבִזְהָ יתבאר שפיר לשון ההגדה ואפילו בולנו חכמים בולנו נבונים בולנו זקנים בולנו יודעים את התורה מצוה עלינו לספר ביציאת מצרים. וקשה, מה טעם יש לחזור על הסיפור מדי שנה, והא כולנו יודעים כבר את הכל מהשנים שעברו. ועל כרחך כריך לומר, משום שאנו מכירים שאפשר תמיד להוסיף הבנה במה שלמדנו בעבר. ולפי המצואר, הכרה זו בזה משום שהאדם הוא עניו ושפל רוח. ומאחר שזכינו למדת הענוה, על כרחך דאנו דורשים 'כל' אפילו כל שהוא, ושפיר מצינן למילף מ'כל חלב' דאפילו כל שהוא עצירה אסור, ומדה טובה מרובה, דגם תנועה קלה עושה רושם גדול למעלה. ולכן כל המרבה לספר ביציאת מצרים, אף שכבר יודע הכל מהעבר, הרי זה 'משובח'. פירוש, הודאתו במקצת דילפינן מקרא 'כי הוא זה', משוכח ומקובל לרצון למעלה, אף אם אינו מתוודה על כל העוונות.

וּאִפִּילוּ בולנו חכמים בולנו נבונים בולנו זקנים בולנו יודעים את התורה מצוה עלינו לספר ביציאת מצרים. וכל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח. נראה לזכר בהקדס מה שכתב בקדושת יום טוב (פרשת משפטים, ד"ה על כל), דאף שרבו חטאתינו, ואין אנו יכולים להתוודות על כולם, אך מאחר דקיימא לן (בבא מציעא ג, ובכ"ז ד"ה והאי) דמודה במקצת נשבע, מטעם שזכרנו היה מודה בזולו, אלא שאין זידו לפרוע, וסבר עד דהוי לך, ופרענא ליה. וממלא דאין עליו אשמה במה שאינו מודה על הכל, ולכן אם אדם עושה תשובה, ומתודה אפילו על מקצת ממעשיו, גם כן מהני.

וּבִזְהָ כתב (סו) לפרש לשון הכתוב (שמות כב, ט) על כל דבר פשע על שור על חמור על שח על שלמה על כל אברה אשר יאמר כי הוא זה. ופירש רש"י: 'רבותינו ז"ל דרשו 'כי הוא זה', ללמד שאין מחייבין אותו שבעה אלא אם כן הודה במקצת לומר כך וכך אני חייב לך, והמותר נגנז ממני'. וזהו שנאמר על כל דבר פשע. היינו שהיה ראוי להתוודות על כל הפשעים שאדם עושה, אך מי יוכל להתוודות על כולם. ולכן כמו שהדין הוא על שור על חמור על שח על שלמה על כל אברה אשר יאמר כי הוא זה, דמודה במקצת מהני, הכי נמי לענין תיקון התשובה מהני מודה במקצת, ונראה לו לכפר עליו, עכ"ד.

וּיִסֹּד הדברים מצוה כבר בחובות הלבבות (שער חשבון הנפש, פרק ה)³, שכתב, שלא ימעט צעני האדם שום פעולה קטנה שהוא עושה לשמו יתברך, ואפילו אמירה קלה או ראייה, לפי שאף דבר הנחשב אצל האדם כחסר ערך, חשוב מאד צעני הבורא, עכ"ד.

וּבִיִּטְב פנים (מאמר קדישין, אות ה) הסמיך לדברי החובות הלבבות הא דאיתא בגמרא (יומא ע"ד): 'חצי שיעור, רבי יוחנן אמר אסור מן התורה, ריש לקיש אמר מותר מן התורה. ומייתי רבי יוחנן ראייה, מהא דתניא, 'כל חלב' (ויקרא ז, כג), לרבות חצי שיעור. ופירש"י, 'כלומר אפילו כל שהוא'. ומדה טובה מרובה, שאפילו כל שהוא ממש, תנועה קלה לכבודו יתברך, עושה רושם גדול למעלה, עכ"ד.

אֵלֵא שכבר הביא ציטטת משה (ריש פרשת וישב) מה דפליגי בגמרא (סוטה ה) אהא דכתיב (משלי טו, ה) 'תועבת ה' כל גבה לב',

בתחלת למודך מן הענינים המוספיקים והספורות העמוקות. אבל ראוי לך להתחיל בעת חזק שכלך והכרתך לעיניו בספר תורת האלהים וספרי נביאיו, כמו שלא למד מזה אדם, ותרגיל עצמך לפרשם ולבארם ולהתבונן במלותם ובלשונם וכו'. ואל תשיאך הנאות, שתשוב, שהכרתך לא הוסיפה על מה שהיתה עליו מנעוריך, ושמה שעבר בדעתך בעת הנעורים לא יתכן להשתנות אצלך ולהיות נכרי אצל דעתך, כי זה מפתיו היצר לך, שירשל אותך מעיין ומחוקר על אמתת הענינים. וידמה בעיניך, שאתה חכם גמור ולא תחסר מאומה ממה שאתה צריך לו, כמו שאמר החכם וכו', ואמר החכם עיניו בראשו, רצה לומר שהוא מוסתכל בתחילת עניניו, ומה שעבר עליו מעניני תורתו ועולמו, ופוקד אותם, עכ"ד.

א) וזה לשונו: ואל תמעט בעיניך שום טובה שתעשה לשמו אפילו במלה או בראיה, כי המעט ממך רב אצלו. וכן בענין העבירות. והקרבן שברמזונים בזה העתקת השמש בארץ שיעור אמת, העתקת בגלגל מילין הרבה, וכן העתקת הצל באמצע הלב, עכ"ד.

ב) וזה לשונו: שתחשבו עם נפשך, ותתבונה על כל ענין שנתוישב אצלה מעניני ידועת האלהים ותורתו, ורבי הראשונים, והידות החכמים, ועניני התפלות, אשר ידעת מעת נערוךך ובראשית גרוךך ותחלת למודך, כי צורת הענינים היקום אצל מי שהכרתו הלושה, אינה בצורתם אצל מי שהכרתו חזקה, וכל אשר תוסף חכרת האדם, יוסף ברור בענינים. על כן אל תנח דעתך על מה שנצטייר בלבך